

Finnugor Népek IV. Világkongresszusa

Tallinn, 2004

Nyilvánvaló, hogy az új Európában új-fajta szabad, önkéntes társulások jönnek létre. De milyen céllal? Milyen érdekel? Tallinn felé a repülőúton azon gondolkoztam, vajon ez a negyedik finnugor világtalálkozó milyen célokat tud kitűzni maga elé? Van-e kohéziós erő? A nyelvi rokonságon kívül összekötheti-e valamilyen közös cél a különféle résztvevőket? Triviális a példa, de ha egy-egy ünnepi alkalom egybeszólít egy olyan magyar családot, amelynek néhány tagja Budapesten él, felsőfokú végzettségű és tehetős, vannak továbbá rokonok, mondjuk, a tengerentúlról vagy Angliából, már ottani kötődésekkel, s a család további része érkezik, mondjuk, a Vajdaságból, Kárpátaljáról vagy Erdélyből – hogyan találják meg a közös hangot? Milyen távlati célokat tűzhetnek maguk elé? Segítik a feltörekvő fiatalokat? Támogatják a szegény öregeket?

A négy évvel ezelőtti helsinki találkozóra visszaemlékezve elsősorban a külsőségek jutottak eszembe. A finnugor népek és elsősorban az oroszországi finnugor népek képviselőinek népviselete, fejkendők, rézővek – és az, hogy elsősorban oroszul beszéltünk egymással,

miként oroszul beszéltek a többiek is egymással. Emlékszem persze az áldozatos magyar, finn, észt tudósokra, akiknek tudása, nyelvtudása és etnográfiai ismeretei mellett nagyon is érezhető volt az empátia, a szeretet, a segíteni akarás.

Tallinn túllépett ezen.

Az első meglepetést Pusztay János professzornak, a szombathelyi Berzsenyi Dániel Főiskola uráli nyelvek tanszéke megalapítójának a plenáris ülésen elhangzott előadása hozta. Arról beszélt, hogy bizonyos oroszországi területeken kormányzati intézkedésekkel autonóm területek átalakításával kisebbségbe kerülnek egyes finnugor népcsoportok, a politikai szerepük ezáltal csökken, jelenlétük „folklorizálódik”.

Pusztay János arról is beszélt, hogy ezeken a „már kultúrájuk fennmaradásában veszélyeztetett” népek által lakott területeken az értelmiség is asszimilálódik, nem tanítja gyermekeit ősei nyelvére, kultúrájára.

A felszólalás valóban vihart kavart, szóbeli diplomáciai tiltakozást váltott ki megrengeteg kérdést különféle nemzetek újságíróitól.

A találkozó zárónapjának délelőtti, a közös nyilatkozat elfogadása, a plenáris ülések – szokatlanul zajlottak. Mi a szokás? A protokolláris vendég, az állam magas rangú képviselője köszönti ez egybegyűlteket, akik közül valaki köszönetet mond a vendéglátónak, a házigazdának. Ezúttal azonban a közös nyilatkozat fölolvásásakor a nézőközönség soraiból fölkiabáltak az elnökségbe. Parázs, oda-vissza szóváltások alakultak ki elnökség és nézők között, mikrofon nélkül. Ilyenkor nehéz a levezető elnöknek egyszerre diplomatikusnak, empatikusnak és hatékornak is lennie. Ezen a kulturális összejövetelen valójában politikai kérdéseket fogalmaztak meg kulturális kérdésként – nem autentikus képviselők. Olyan kérdéseket, amelyek más formában még nem találták meg a helyüket a politika, a gyakorlat, a társadalmi együttélés mindennapjaiban.

Felidéződtek bennem a hetvenes-nyolcvanas évek magyarországi írószövetségi közgyűlései és azok a művészeti összejövetelek, ahol nem a művészeti kérdések, szakmai problémák teremtették a vitát. Idehaza mindez a múlté. Feltételezem, hogy a finnugor világkongresszus megpróbál majd segíteni a kisebb népcsoportoknak. Gondolom, gyakorlati módon kell segítenie. Úgy, ahogy a nyugat-európaiak segítettek nekünk, közép-európaiaknak, kelet-európaiaknak

1990 előtt és után. Ösztöndíjakkal, a kihelyezett alapítványok által nyújtott programsegítő támogatással.

Ez a 2004-es, negyedik finnugor világkongresszus napvilágra hozott egyet azokból a korábban is meglévő feszültségekből, amelyeket annak idején elfedett a bipoláris világrendszer. Azon belül is a keleti tömb áhítatos és hamis egysege.

Mellékadal:

Míg odabent folyt ez a politikai és kulturális vita, néhányszor bizony kimentem az épületből, s láttam, hogy odakint az Estonia-palota homlokzatát valahol az első és a második emelet között a falon elfoglalták a Greenpeace-aktivisták. Megközelítettem őket – belülről.

Az egyik folyosó beszögellésében hallgattam, amint az egyik roppant attraktív megjelenésű, szőke kommandós nő próbálja becsalogatni (észtl és angolul) az egyik tetőtől talpig tiltakozásba öltözött, a külső falon álló férfit. Majd belátva, hogy rábeszélése hiábavaló, szakszerű tanácsokkal látta el a tiltakozót, hogy a párkány melyik részére húzódjon, és ott hogyan rögzítse magát.

Ennyi. A greenpeace-esek békén álldogáltak odakinn, a bentiek az egyetértés módját keresték.

M. P.

A finnugor népek reménye

A finnugor és szamojéd népek kormányoktól és politikai pártoktól független szervezete, a Finnugor Népek Világkongresszusa először 1992-ben a Komi Köztársaság fővárosában, Sziktivkarban ült össze. Megalakításának célja az volt, hogy oltalmazza és fejlessze a világ több mint húsz finnugor népének kultúráját, nyelvét és nemzeti öntudatát. Az ENSZ Emberi Jogok Bizottsága óslakos munkacsoportjának tagjaként segíti min-

den finnugor nép önrendelkezési jogának megvalósítását is. Idén augusztusban immár a negyedik világkongresszusra került sor, melynek Tallinn adott otthont.

Fiatalok – a finnugor népek reménye és jövője: e mottó jegyében tanácskozott az észt fővárosban huszonkét nép több mint háromszáz küldötte. Az Európai Utasnak három magyar küldött beszélt a világkongresszus eseményeiről.

A finnugor világkongresszusok állandó résztvevője a nagy tekintélyű professzor, DOMOKOS PÉTER, az ELTE Finnugor Tanszékének tanára. Több mint negyvenévi munkálkodása nyomán neve és személye az egész finnugor nyelvű világban ismertté és elismertté vált.

– Már az első kongresszus óta érzékelhetően megmozdult, megváltozott a finnugor világ, nemcsak a tudományos rendezvények és teljesítmények számítanak, hanem a tudományon kívüli kultúrával, neveléssel, iskolával, egészségüggyel, környezetvédelemmel és egyéb kérdésekkel is foglalkozni kezdtek a kutatók, és nem csak finnugristák. Fontos, hogy az ifúságot is sikerült valamennyire mozgósítani: gyermektáborokat

szerveztek, lehetőség nyílt a nyelvtanulásra, néptánc-csoportok és kórusok látogatták meg egymást. Olyan dolgok is előkerülhettek, amelyeket korábban nem mondhattak el a kis népek képviselői, olyan csoportokat, olyan törekvéseket is megismertünk, amelyekről korábban nem hallhattunk. Ezek a nagy világkongresszusok most ilyesmire is lehetőséget biztosítottak. Kongresszusról kongresszusra jobban és olajozottabban szerveződnek ezek a kezdeményezések, és az együttműködésnek, egymás megismerésének egyre megalapozottabb formái alakulnak ki.

– *Azt láttuk, hogy minden második lépésénél valaki megszólítja, üdvözlí, megöleli.*

– 1960 óta veszek részt nemzetközi finnugor rendezvényeken, és ez testvérek között is negyvennégy esztendő. Ez alatt a majdnem a fél század alatt megismertem szinte az egész finnugor világot, népenként és szakmánként is. És miután szerencsém volt, hogy egészségben végigjárjam ezt a hosszú utat, jó érzéssel tölt el, hogy tényleg rengeteg az ismerős. Néha persze már nem is tudom, ki az, aki lelkesen a nyakamba borul, mert valamikor öt évvel ezelőtt találkoztunk... Szerencsére azért a legtöbbjüket felismerem egy-két szó után. Viszonylagos ismertségem annak is köszönhető, hogy majdnem

minden nemzeti televízió készített rólam kisebb műsort. Tudják, hogy mivel foglalkozom, és hogy nagyon szeretem a finnugor témát. Ezt a szeretetet viszonzozzák a kézfogások, ölelések.

– *Milyen nyelven ért szót a többiekkel?*

– Minden finnugor nyelv önálló, különálló nyelv, és nincsenek olyan közeli rokonságban egymással, mint a szláv vagy a germán nyelvek. Az Oroszország területén élőkkel általában oroszul lehet beszélni. Ők valamennyien kétnyelvűek, de az orosz a közös beszélgetés nyelve. A nyugatabbra élőkkel inkább finnül lehet beszélni, az észtekkel is meg a lapokkal is. Ezzel a két nyelvvel el lehet a finnugor világban boldogulni.

– *Melyik az a táj, az a város, amelyhez a legkedvesebb emlékei fűződnek a finnugor világban?*

– Nagyon sok helyen megfordultam, és mindenhol jól éreztem magam, így egy kicsit igazságtalan is lenne, ha külön próbálnám valamelyiket kiválasztani. A legtöbbet az udmurt néppel, az udmurt történelemmel és irodalommal foglalkoztam. Szerencsére eljutottam oda is, igaz nagyon későn, tizenöt évvel a disszertációm megírása után.

Majdnem mindegyik kis köztársaságban találtam nagyon-nagyon szép, főleg erdős s folyókkal vagy tavakkal ékesített tájakat, és mindig az tetszett a legjobban, ahol éppen voltam.

NANOVFSZKY GYÖRGY a Finnugor Népek Világkongresszusának alelnöke, és szerkesztője annak a közelmúltban megjelent könyvnek, amely eddig egyedülállóan foglalja össze a finnugor világról szóló ismereteket.

– A negyedik, azaz a mostani finnugor világkongresszus minőségében már más, mint a korábbiak voltak. Jelenleg huszonhárom területen működik együtt a finnugor világ, azaz 25 millió ember. Az irodalmon, a nyelvészetben keresztül az ifjúsági mozgalomig különböző szakmák képviselői találkoznak itt egymással. Másfelől azért is nagyon érdekes ez a kongresszus, mert első alkalommal rendeztük úgy, hogy különböző tematikus felszólalásokat kértünk, és nagyszerű előadások hangzottak el. Nagyon fontos az is, hogy a három önálló finnugor köztársaság, Magyarország, Finnország és Észtország elnöke megtisztelte a rendezvényt azzal, hogy eljött, felszólalt és fogadta a küldötteket. Megállapodtak abban, hogy jövőben mind a többoldalú, mind a kétoldalú gazdasági kapcsolatokat is erősíteni fogják.

– *Ön egy nagyon érdekes könyv szerkesztője is, amely a teljesség igényével szól a finnugor világról.*

– Ez jelenleg a világon eddig megírt és összeállított finnugrisztikai szakkönyvek közül a legátfogóbb. Tartalmazza valamennyi finnugor nép nyelvét, történelmét, irodalmát, a finnugor mozgalom történetét. Egy lexikont is beleszerkesztettünk a könyvbe, amelyben szerepel a XVIII. századtól valamennyi kiváló finnugrista. Én még kiegészítettem a könyvet azzal, hogy hozzátettem a finnugor területek címereit, zászlóit és himnuszait. Mindezt angol nyelven állítottuk össze, azért, hogy a könyv az egész világon elterjedhessen. Több amerikai egyetem is megrendelte már, és ha nagyobb számban fog kikerülni a világba ez a könyv, az támpontot nyújthat a finnugor kutatáshoz.

– *Mint diplomata és nagykövet hogyan ítéli meg az egyes előadások után felszikkázó indulatokat, diplomáciai viharokat? Mindenekelőtt Pusztay János előadására gondolunk.*

– Nem tekintem az itt történeteket a diplomácia hatáskörébe tartozó eseményeknek. Szaktudósok véleménye szaktudósi választ, vitát igényel. Minden egyéb reakció vagy a régi reflexek nem kívánatos továbbéléséből vagy egy magánember indiszponáltságából adódhat.

PUSZTAY JÁNOS, a szombathelyi Berzsenyi Dániel Főiskola uralisztikai tanszékének professzora előadásában élesen vetette fel a kis finnugor nyelvű népek eltűnésének veszélyét. Az előadás nagy visszhangot keltett, és kis híján diplomáciai bonyodalmakra vezetett.

fotó: Iványi Balázs

– *Mitől függ a finnugorság jövője? Erről a kérdésről szolt az előadása.*

– A három nagy finnugor nép – a magyar, az észti és a finn – jövője biztosított lélekszámuk és európai uniós tagságuk folytán. Az oroszországi finnugor népek sorsa viszont politikai, demográfiai és öntudatbeli szempontból is aggasztó. A legutóbbi két népszámlálás közti időben – 1989 és 2002 között – szinte valamennyi oroszországi finnugor nép lé-

lekszáma csökkent. Ráadásul emelkedik körükben azoknak az aránya, akik már nem beszélnek vagy nem használják az ősi nyelvet, és ezért már nemcsak a politika a felelős, hanem maguk az érintett népek is, főleg a politikus réteg és az értelmiség. A tragikus demográfiai helyzet pedig közvetve összefüggésben van a politikai viszonyokkal. Jó politikai döntésekkel persze lelassítható lenne ez a folyamat. Minden azon múlik, hogy az oroszországi finnugor értelmiség akarja-e vállalni az anyanyelvét és kultúráját. Ha ez a mentalitás, ami most jellemzi ezeknek a népeknek az irányítóit, értelmiségét, nem változik, akkor nagyon felgyorsulnak ezek a rossz folyamatok.

A most felnövekvő fiatal finnugor értelmiségi rétegnek ugyanakkor megvan a lehetősége, hogy külföldi tanulmányairól visszatérve ráébredjen arra, hogy miért fontos neki az anyanyelv és az anyanyelvi kultúra. Ha ezek a fiatalok megerősödhetnek és pozícióba kerülhetnek, akkor bennük talán még lesz akkora erő, hogy lassan építkezve, egyre nagyobb hatást kifejtve, néhány generáció múlva megerősíthetik az akkor talán még meglévő anyanyelvüket és anyanyelvi kultúrájukat.

– *Mit segíthetnek ebben a nagy finnugor népek?*

– Mi Szombathelyen 1991-ben megalapítottuk az uralisztikai tanszékét, azzal a céllal, hogy egyetemi szakot alapítsunk egy főiskolán. A profil kialakításához megnéztem a fehér foltokat, így fedeztük fel a Baltikumot, Észtországot és a nem finnugor Lettországot. Másrésről pedig kisebbségi kérdésekkel foglalkozunk, az oroszországi kis népek sorsával. Egyre kevésbé foglalkozunk a hagyományos nyelvészeti munkákkal, hanem nyelvpolitikai szempontból is igyekszünk hasznosak lenni. Fogadunk hallgatókat teljes képzésre mindazon témában, amelyre kiterjed a Finnugor Népek Világkongresszusának érdeklődése, és nagyon jó kezdeményezéseket tudtunk támogatni a gyermektáboroktól kezdve a tudományos szimpóziumokon át a népszerűsítő könyvekig. Tíz éve pedig minden nyáron kéthetes orosz nyelvű nyári egyetemet szervezünk az oroszországi finnugorok számára. Nem nyelvészeti konferencia ez, hanem hungarológiai egyetem, kifejezetten finnugoroknak, ahol például a sajtó munkatársai, politikusok, minisztériumi hivatalnokok vesznek részt, és szociológusok, kutatók, egyetemi és akadémiai munkatársak tartanak előadásokat a rendszerváltásról, a nemzeti intézményrendszer kialakulásáról, kisebbségi kérdésekről és ilyenekről. A résztvevők

előbb-utóbb különböző minisztériumi állásokba vagy egyéb pozíciókba kerülnek, tehát hasznosítani tudják a tőlünk kapott információkat.

– *Ez tehát olyan továbbképzés, amely a politológia, kommunikáció területén fejleszti a tudásukat?*

– Mi nem válaszokat tanítunk, hanem a megoldásra váró történelmi kérdésekre próbálunk nekik modelleket kínálni. Ezeket a kérdéseket annak idején nekünk is feltette a sors: kétszáz évvel ezelőtt a nyelvújítás kérdését, aztán a rendszerváltások kérdését, a nemzeti intézményrendszer kialakításának kérdését. Fiatal hallgatóinknak bemutatjuk a lehetőségeket, ők pedig kiválaszthatják a nekik leginkább megfelelő modellt. A legfontosabb pedig, hogy a sajtón keresztül tudósítsák a szélesebb közönséget arról, hogy másutt hogyan élnek a finnugor népek.

– *A finnugor nyelvek közül a finnen kívül milyen nyelveken beszél?*

– Az észttel elméletileg rendben vagyok, a beszédben viszont nincs nagy gyakorlatom. De ha itt vagyok egy hetet, akkor már észttől adok interjút az észttel televízióknak. Én még abban az időben

jártam egyetemre, amikor ezeket az oroszországi finnugor nyelveket szinte holt nyelvként tanultuk, száz évvel korábban leírt szövegek alapján elemeztük őket. A mai fiatalok már kimehetnek tanulni, ösztöndíjat kapnak kutatóutakra. Foglalkoztam elméleti szinten az uráli finnugor nyelvek történetével, kialakulásával, fejlődésével. És azt remélem, hogy a finnugor világkongresszus összejöveteli, találkozási lehetőséget adnak arra, hogy sokoldalúan segítsük egymást: a nagyobbak a kisebbeket, a felkészültebbek a tanulni vágyókat.

